

ընթացքը : Դիպուածը զանոնք կը ծնանի , ճար-
պըկութիւնը կ'ընդարձակէ , կարծիքը կը պահպա-
նէ , ինչուան որ ուրիշ պարագաներ զանոնք կոր-
ծանեն , և անոնց տեղը ուրիշներ հաստատեն , ո-
րոնց ալ ջնջուելու կարգը կու գայ :

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Անդար , արարացի քերթոսած : (Տես եր . 253)

Լսյն օրէն սկսեալ Լնդար Շ էտա-
տայ գերիներուն կարգէն ելաւ և Լ-
մէնի ուրիշ ցեղերուն դէմ Օ ոպէիրի
ըրած պատերազմաց մէջ քաջի անուն
հանեց : Պատերազմներէն դարձած ե-
կած ատենը , Օ ոպէիր իր ինքնիցը կը
նստեցընէր զինքը . Լնդար Լքիլէսի
պէս իր քնարովը զբօսելով՝ թագաւո-
րին կերակուրին միջոցը կ'երգէր իր ցե-
ղին ու իր անձին յաղթութիւնները :
Լք իր երգերուն մէջ միշտ Լպլայի ա-
նունը կը խառնէր , աղաչելով փառաց
ոգւոյն որ իր քաջութեանն ու իր հան-
ճարոյն մրցանակ զԼպլա ուզենան տալ
իրեն Լրաբացիք : Լայց ընդունայն
տեղը կտրիճ երիտասարդն իր ցեղին
պատուոյն ու Լպլայի կենացը շատ ան-
գամ պաշտպան կը հանդիսանար . արա-
բական հպարտութիւնը չէր զիջաներ
ազատ ազըլկան մը և սև գերւոյ մը ա-
մուսնութեանը :

Թիպէտ պատիւներով լցեալ 'ի Օ ո-
պէիրէ և սիրելի էր անոր , սակայն իր
Շ էտատ հօրը օրինաւոր որդին սե-
պուելու չնորհքը Լնդար չէր կրնար
ձեռք ձգել : “ Ի՛վ անարգ խորթ որդի ,
ըսաւ իրեն Շ էտատ , ինչպէս կը հա-
մարձակիս դու յանդգնութեամբ իմ
մէկալ որդւոցս կարգն ելել ուզելու ,
դու՝ որ գերի կնոջ մը որդի ես , դու՝
որուն մորթին վրայ գրուած է սերըն-
դեանդ նուաստութեան նշանը , ” : Լն-
դար յուսահատելով այս խիստ խօսքե-
րէն , քչեց իր ձին ու անապատին մէջ
առաջ գնաց , և այսպէս կ'ողբար իր
դժբաղդութիւնը . “ Օ ուր տեղը իմ
թշուառութեան դէմ կը կռուիմ : Դա-

ռայեցի մարդկանց , և կարծեցի որ ազ-
գականներս իմ պաշտպաններս կ'ըլլան .
բայց անոնք ոտքիս տակի եղած օձերէն
աւելի թշնամի եղան ինծի : Պատե-
րազմի դաշտին վրայ՝ ինծի համար կ'ը-
սեն իրենք թէ թագաւորաց որդիքնե-
րու կը հաւասարիմ . բայց խաղաղու-
թեան միջոցը՝ ես իրենց առջև ուրիշ
բան չեմ , բայց եթէ Օ էպէտէհա սև
գերւոյն որդին : Լն՛ , թէ որ այս զիս
մաշող սէրը չըլլար նէ , կը համբերէի
ես այսպիսի նախատանաց , ” :

() ր մը՝ անապատն երկայն ատեն
կտրեւէն ետքը , Օ ոպէիրի քանի մը
ձիաւորներու հետ միացած՝ Լթամնի
ցեղին վրայ յարձակեցաւ , որ Լպսի ցե-
ղին թշնամի էր . սպաննեց անոնց պա-
տերազմիկները , վրաննին տապալեց , և
գերիներն ու հօտերը առջևը ձգած տա-
րաւ . այս կողոպուտով իր հարստու-
թիւնը կրնար հաւասարել արաբացի
ճոխագոյն հովուաց փարթամութեա-
նը : Լայց յանկարծ իր ձիասէր ախոր-
ժակէն յորդորուած , բոլոր այս աւարը
փոխեց անապատին հռչակաւոր պար-
սիկ ձիու մը հետ , որ Լպճէր կը կո-
չուէր :

Շ էտատայ բարկութիւնն իջաւ իր
որդւոյն մէկ նոր քաջութիւնը տեսնե-
լով . չէր կշտանար անոր վրայ նայելէն
ու անոր վրայ խօսելէն ուրիշներու առ-
ջև : “ Ի՛վ եղբայր իմ , ըսաւ օր մը Շ է-
տատ առ Լալէք՝ հայր Լպլայի , մեր
թշնամիները անոր համար կ'ատեն իմ
որդիս , որովհետեւ իրենք անոր նմանը
չունին : Ի՛վ կայ է ինձ Լստուածն Լով-
սիսի և Լբրահամն՝ որ ոչ արեւելք և
ոչ արեւմուտք չկայ պատերազմիկ մը որ
կարենայ բաղդատուիլ իմ Լնդար որ-
դւոյս՝ երբոր Լպճէրի վրայ հեծած
է , ” : Լս ըսելէն ետքը՝ Լնդարայ աչ-
քերը պագաւ : “ Թիպ որ զիս կը սիրես ,
կրկնեց առ Լալէք , իմ Լնդար որդիս
ալ սիրէ : — Լղբայր իմ , պատասխա-
նեց խորամանկութեամբ Լալէք , այո՝
դու ես սիւն հաստատութեան մեր վը-
րաններուն , և Լնդար մեր սուրն է , ” :

Ի պատիւ Լնդարի փառաւոր խըն-

Ջոյք մը տրուեցաւ Սալէքի վրանին մէջ . և Լնդարի սիրտը մեծ ուրախութեան մէջ էր իր ազգականացը սիրելի ըլլալուն համար : Ինչ որ ասանկ գոհութեամբ անցնելէն ետքը իր հօրեղբորը վրանին մէջ , տաաներորդ օրը Սալէք կանչեց զինքն առջևը , հարցուց թէ ինչ դիտաւորութիւն ունի իր աղջկանը վրայօք և թէ Լսլայի համար ինչ փոխարէն կ'ուզէ տալ իրեն :
 « Ո՛վ հօրեղբայր իմ , պատասխանեց երիտասարդը , քան լիցի որ ես այն լուսոյ կերպարանքին , այն արմաւենւոյ հասակին , այն ուլկիանու մարգարտին , այն ամօթխած կուսին գին կտորեմ : Դու ըսէ ինծի ինչ որ կ'ուզես , և այն պիտի օժիտ մը խնդրէ ինձմէ՝ որ և ոչ Լրաբիոյ և Պարսկաստանի բոլոր թագաւորներն ու բոլոր պատերազմիկները կարենային տալ զայն » : Սալէք առէ Գէր ըսուած հազար էգ ուղտ ուղեց , որ սակաւագիւտ էին և Լրաբացուոյ առջև յարգի : Լնդար խոստացաւ հազար ուղտերը , իրեն կողմանէ այս ալ աւելցնելով խոստմանը վրայ՝ որ զանոնք բեռնաւորած կը բերէ իրենց տեղանցը բոլոր հարստութիւններով . ետքը մտածող կերպով մը ելաւ գնաց իր հօրեղբորը վրանէն՝ տուած խօսքը կատարելու համար :

Իրիկուան հասաւ , միայն իր Շէյ-ուպ եղբօրն ընկերակցութեամբ , սեւ ածու մորթէ շինած առանձնական վրանի մը դիմաց , որուն չորս կողմը քանի մը նիհար ուղտեր կ'արածէին : Չիերուն ոտնաձայնէն ծերունի մը դուրս ելաւ վրանէն , որուն հասակը կուրացած էր իր կենացը տարիներուն բազմութենէն , և ժամանակն ու կենաց թշուառութիւնքը ոսկր ու ջիղ միայն թողուցեր էին վրան :
 « Լնդ ծերունին , կ'ըսէ քերթողը , երկրիս կունրկին վրայ կը քալէր , և իր մօրուքը ինչուան ծընկուռները կը հասնէին : — Ինչո՞ւ ասանկ կորաքամակ կը քալես , ըսի իրեն : Պատասխան տուաւ՝ ձեռքը գէպ 'ի ինծի վերցնելով . Երիտասարդութիւնս երկրիս վրայ կորաւ , և ես կը ծռիմ

իբր թէ զայն փնտռելու համար » :

Լնդար իջաւ ձիէն վրանին դրան դիմացը : Իր Լսլայէր ձին ճամբան որսացած կենդանիներովը բեռնաւորուած էր . ծերը կրակ վառեց ու կերակուրը պատրաստեց . ինչուան գիշեր կերան խմեցին : Ենաւորը հարցուց երիտասարդին այս ճամբորդութեան պատճառը . Լնդար պատմեց իր տուած խոստմունքն առ հօրեղբայրը :
 « Լնդ ծեակ ըլլայ հօրեղբայրդ , պատասխանեց ծերունին , որովհետեւ քեզի մահ մեքենայեր է այսպիսի օժիտ մը պահանջելով քեզմէ . այս էգ ուղտերը Սունտիր թագաւորին երկիրները միայն կը գտնուին , որ Լրաբիոյ և Պարսկաստանի մէջ կ'իյնայ , և Պարսիկք ու Լրաբացիք հաւասարապէս կը վախեն անոր զօրութենէն : Դուն զքեզ կրակի մը մէջ կը ձգես՝ որուն բոցը պիտի չմարի : — Եւրաւոր և հզօր Լստուած միայն է , որ ամենագէտ է » , վրայ բերաւ Լնդար սարսափմամբ , բայց մտքի դրածին վրայ հաստատ կենալով :
 « Լնդ , մէյ մը հօրեղբօրս այդ ըսելէն ետքը՝ հիմա չէ՞ ըսեմ իրեն , կրկնեց դարձեալ բարձրաձայն . ոչ երբէք կրնամ ընել ասանկ բան , թէպէտ և գիտնայի որ վայրենի գազանաց կերակուր պիտի ըլլամ » :

Երեւոյն յոյն վրանին տակ քնացաւ . և երկրորդ օրը առաւօտեան արշալուսոյն՝ Լրագի ճամբան բռնեց , որ Պարսկաստանի նահանգ մըն է ընդ իշխանութեամբ Սունտիր թագաւորին : Իր Լրագայ երկրին վրայ ըրած նկարագրութենէն կ'իմացուի թէ ինչ ճոխ նկարագրական գրիչ ունի բանաստեղծս .
 « Հոն աչքիս դիմացն ելան անթիւ տներ մեղուաց փեթակներու նման լեցուն , ընդարձակ մարգագետիններ , ծաղկներով զարդարուած բուրաստաններ՝ ոռոգեալք առատահոս աղբերօք ջուրք . զանազան գունով արաբացի ձիեր , որոնք գալտին մէջ ասդիս անդին կը ցատքըտէին , ինչպէս ծովուն ալիքներն առաւօտեան քամիէն : Լսոնք չըրջակայքը կը զուարթացնէին , և իրենց

խինջմամբը ծառերու տերևները կը դողացընէին : Երբեքս նաև աչքիս առջև կ'երևային ուղտի ձագեր իրենց մարջը հետ , տաճիկ ուղտեր՝ արագընթացք ինչպէս որ փոշին կը պտուտկի հովէն , գերիներ , պատանիներ , մանկամարդ սև օրիորդներ գոռզ մանգրով : Հոն կը տարածուէր այնպիսի գեղածիծաղ հովիտ մը , որ ոգիք անկէց աւելի աղուոր հովիտ ստեղծած չէն . ամէն դիէն ջուր կը վազէր հոն հալած արծաթի նման . խոտերուն անուշահոտութիւնքը մէկի հոտ կը ծաւալէին . հազարաւոր թռչուններ , սոխակք , սարեակք , ճնճղուկք , մանեկաւոր աղաւնիք , կաքաւք , լորամարգիք , տատրակք , ասոնք ամէնքը կ'երգէին արտօրէից մէջ և կամ ծառոց ճիւղերուն վրայ Եստուծոյ անունը կը փառաւորէին . սիրամարգները իրենց փայլուն հագուստին կը ցոլացընէին , ինչպէս թէ Ստեղծողը ամենէն աւելի նշուագեղ գուներով զարդարած ըլլար զիրենք և վրանին բոստ ու յակինթ թափած ըլլար , :

Ենդար այս զօրութեան ու հարստութեան նշաններէն հասկըցաւ որ ծերունւոյն ըսածները ճշմարիտ էին , և թէ այսպիսի լաւ պաշտպանուած թագաւորութեան մը անդեայքն ու գանձերը յափշտակելը՝ մէկ կտրիճ զինուորի մը միայն կարողութենէն վեր գործք էր : Եւ սակայն չվհատեցաւ , ու ուզելով խորամանկութիւն և ոյժ միանգամայն բանեցընել , ձիէն վար իջաւ , Եւքէրի վրայէն սանձը հանեց , և գերեւոյ զգեստ հագցընելով իր Եկուպ եղբորը , Եւրաբիոյ Ոգիսէսին , իրկեց զինքը որ երթայ խառնուի այն հօտարած գերիներուն հետ և առանց արուեստակութեան խօսելով հետերնին՝ առնուանոնցմէ տեղեկութիւն այն անուանի առեփէր էգ ուղտերուն վրայօք , զորոնք կ'ուզէր Ենդար Եւլայի օժիտ տանիլ :

Եկուպ իր բնածին ճարտարութեամբն աս պաշտօնը յաջողութեամբ կատարեց : Սունտիր թագաւորին գերիներէն աղէկ ընդունելութիւն գտնելով , անոնց հետ կերաւ խմեց , և ցու-

ցուցին ալ իրեն ըստ իւր խնդրոցն այն ուղտերը . անոնց մարմին ճերմակութենէն , կուղերուն ելեւջքէն , թանձր և բոլորաձև գաւակէն իմացաւ թէ անդէոյ հրաշալիքներն են անոնք : Ետոյ գերեաց քուն եղած ժամանակը փախչելով , Ենդարայ քովն եկաւ ու պատմեց տեսածները : « Եսկէց աւելի աղէկ պահպանութիւն անդէից , ըսաւ առ Ենդար , չկրնար ուրիշ տեղ մը գտնուիլ , և հօրեղբայրդ զմեզ ստոյգ մահուան մը խաւրեց՝ այս գործողութեան մէջ ձգելով զմեզ : — Փոյթ չէ , պատասխանեց Ենդար . դու Եւքէրի փոկն՝ ամրացուր , և երկաթեայ զրահներովս սպառազինէ զիս , , :

Ենդար , կ'ըսէ բանաստեղծը , Ենդար ելաւ իր ձիուն վրայ , և իբր ամուր աշտարակ մը երեցաւ : Երբ միջոցին գերիներն հովտին մէջ արածելու կը հանէին անդեայքը : Եմէն հազար էգ ուղտի պահպանի կը կենային տասը գերի : Ես գերիներն անցնելու ատեննին հազիւ թէ Ենդարայ և իր եղբորը վրայ կը նայէին , որովհետեւ վախ մը չունէին օտարականներէ , այնպիսի երկրի մը մէջ ըլլալով՝ ուր ինչուան այն ժամանակը ոչ երբեք կրցեր էր անպատու հաս մտնել յափշտակող մարդ մը : Եայց Ենդար հանելով սուրը պատենէն , և ինչպէս որ ամպը զկայծակը կ'իջեցընէ՝ այնպէս իր Եւքէր ձիովը նետուելով այս զարմանքով ու վախով պաշարուած հովուաց խմբին վրայ , ցրուեց զանոնք , հազար առեփէր էգ ուղտ զատեց՝ թագաւորին տասն հազար էգ ուղտուց մէջէն ընտրելագոյնները , և հրամայեց գետնի վրայ պառկող տասը գերիներու որ ոտքի վրայ ելլեն ու իր առջևէն տանին այն աւարը :

Եերեաց գլխաւորը՝ շուտով մը հարիւրի չափ այս պահպաններէն մէկտեղ ժողվելով , ուզեց թագաւորին անդեայքը պաշտպանել և իր ընկերակցացը գլուխ կեցած յափշտակողին վրայ դիմեց : Ենդար սուրին բերանը անոր

ծոծրակն իջեցուց, և կոկորդէն դուրս
հանեց, « Լ՛մօթ քու մօրդ և քու Ը՛ուն-
տիր թագաւորիդ մօրը », կանչելով զայ-
րագին : Լ՛նդար և Շէյուպ աղէկ ջարդ
մը տուին այս հաւատարիմ գերեաց,
և սկսան ուղտերն իրենց առջևէն քշել
ու տանիլ դէպ ՚ի անապատը :

Սակայն Ը՛ունտիր թագաւորին որ-
դին՝ հոման կտրիճ պատերազմողը,
հովուաց աղաղակներէն իմանալով բա-
նին էութիւնը՝ հազար հեծեալ ժող-
վեց և Լ՛նդարայ ետևէն ինկաւ : Լ՛ն-
դար անոնց ձիերուն վազուածքին ձայնն
առնելով՝ դարձաւ կանկ առաւ, և
« գոռոզութեան ու հրաւէր տալու
ծիծաղով մը, կ'ըսէ քերթուածը, կը
սպասէր անոնց՝ ինչպէս որ ծարաւի եր-
կիրը կը սպասէ առաջին անձրևին », :

Լ՛նդար անանկ ահաւոր ձայն մը հա-
նեց, որ հեծեալները սարսափեցան և
ձիերը կեցան : « Լ՛նչ է աս, աղաղա-
կեց հոման զայրացմամբ իր ձիաւորնե-
րուն, ամօթ չէ որ խեղճ՝ ողորմելի սև
գերիէ մը դողաք », :

Լ՛րինուուշտ կռիւ մը սկսաւ այն ա-
տեն և ինչուան գիշերուան մութը տե-
ւեց : Լ՛նդար թէպէտ իր չորս կողմի
գետինը կը ծածկէր մարդկանց և ձիե-
րու դիակներով, բայց պատերազմիկ-
ներուն բազմութենէն յոգնած՝ թւերը
թուլցան : Լ՛պճէր ծռելով ծունկի վրայ
եկաւ ու սահեցուց տէրը իր վրայէն,
ետքը ոտքի վրայ ելաւ ու թշնամեաց
մէջէն կտրելով անցաւ փախաւ անա-
պատը և իր տէրը արեան մէջ թաւա-
լեալ թողուց :

Կը շարունակուի :

Մենանդրի կատակերգութեանց մնացորդները :
(Տես երես 284)

Լ՛րիցս թշուառ է այն աղքատն որ
կը կարգուի :

Կամաւորապէս վշտացընեն իր բա-
րեկամները՝ անիրաւութիւն մըն է :

Չհետևինք այն բանին, զոր նոյն
խիկ մենք կը պախարակենք :

Լ՛նիկայ որ ընդունած բարերարու
թիւնը չսիշեր, ապերախտ կը կոչուի :

Սարդ մը կրնայ ազատել զմարդ մը .
Պետութիւն մը կրնայ ազատել զՊե-
տութիւն մը :

Օգուշացիր միշտ չար մարդու հետ
ճամբայ ընելէն :

Խորշէ ամէն ամօթալի գործողու-
թենէ ու ամէն ամօթալի գիտութենէ :

Սրին երեսը գրելու է չար մարդ-
կանց երգմունքները :

Լ՛րդար հոգւոյ մը բերած պտուղ-
ները ոչ երբէք կ'աւրուին :

Լ՛ւաքինի մարդիկ ոչ երբէք զիրար
կ'ատեն :

Ըր և իցէ բանի ձեռք մի զարներ՝
առանց առաջուց վրան մտածելու :

Լ՛րդար կեանքի մը վերջը գեղեցիկ է :

Լ՛մէնքնիս կ'ուզենք հարուստ ըլլալ,
բայց ամէնքնիս չենք կրնար հարստնալ :

Ըր և իցէ խորհուրդ չզօրեր լեզուի
անժուժկալութեան դէմ :

Կանոն մը ըրէ քեզի ծնողքդ ՚ի վեր
քան զամենայն պատուելու :

Կեանքդ գեղեցիկ կ'ըլլայ, թէ որ
կնիկ չունենաս :

Լ՛մէն բանէ աւելի ջանք ըրէ լեզուդ
միշտ սանձելու :

Եւամանակէն դուրս ծիծաղիլը շատ
անախորժ պակսութիւն մըն է :

Լ՛նխոհեմութիւնը մարդկանց զուտ
յանցանքն է : Դու քեզի կը փնասես .
ինչո՞ւ ուրեմն կ'ամբաստանես զԼ՛աղդը :

Կրակը կը փորձէ զոսկին, առիթը
կը փորձէ բարեկամին բարի կամքը :

Հազար անգամաւելի ընտրելի է մէկ
բան մը միայն աղէկ գիտնալը՝ քան թէ
շատ բան գէշ գիտնալը :

Դու խօսքերդ, ո՞ր իմ երիտասարդ
բարեկամն, ուղիղ ճամբու խօսքեր են,
բայց ընթացքդ բոլորովին ուրիշ ճամ-
բայ մը բռնած է :

Պատուէ ծնողքդ, և կրնաս ան ա-
տեն երջանկութեան յոյս ունենալ :

Լ՛ս աշխարհիս մէջ պէտք է երջա-
նիկ ու թշուառ մարդիկ գտնուին :

Լ՛եզուն շատ չարիքներու պատճառ
է :